

me adlı mesnevisinin bilinen tek nüshası da bu mecmuadaki manzumeler arasında bulunmaktadır (vr. 289^a-291^b). Ayrıca eserde, Ömer b. Mezîd'in *Mecmûatü'n-nezâir*'inde yer vermediği Yünus Emre'nin şiiirlerinin bulunması ve ilâhi tarzında yazılan başka şiiirlerin de isabetli olarak Yünus Emre'ye nazîre olarak gösterilmesi dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra mecmuada bazı İran şiiirlerinin şiiirlerine de yer verilmiştir.

Bugüne kadar eserin tamamının ilmi neşri yapılmadığından ve divan edebiyatının başlangıç dönemiyle ilgili olarak tam bir kronoloji de bulunmadığından *Câmiu'n-nezâir*'de zaman zaman, daha sonra yaşayan şiiirlere daha önce yaşayanların nazîre yazmış gibi gösterildiği yolundaki eleştiriler (meselâ bk. Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 263) tam bir açıklığa kavuşmamıştır.

Fuat Köprülü, Hammâmîzâde İhsan'ın yaptığı bir fihristten faydalanarak eserde yer alan şiiirleri Arap harflerine göre alfabetik sıra ile vermişse de (*Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, s. 61-62) bazı şiiirlerin adının iki defa yazılması, bazılarının iki ayrı yerde farklı şekillerde gösterilmesi sebebiyle (Avnî-Sultan Muhammed Han, Ahmed-i Dâi-Dâi, Sultan Cem-Cem, Ahîzâde — İbn Ahî vb.) liste bir hayli kabarmıştır. Bu liste tekrarlarından arındırıldığında Hacı Kemal'in belirttiği gibi mecmuada 266 şiiirin yer aldığı görülür.

BİBLİYOGRAFYA :

Eğridirli Hacı Kemâl, *Câmiu'n-nezâir*, Beyazıt Devlet Ktp., nr. 5782; *Osmanlı Müellifleri*, II, 132; Köprülü, *İlk Mutasavvıflar*, s. 236, 263, 282, 289, 291, 339; a.mlf., *Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri*, İstanbul 1928, s. 61-62; Banarlı, *RTET*, I, 618; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 168; Mehmed Hâlid [Bayr], "Câmiu'n-nezâir", *Millî Mecmua*, VIII/89, İstanbul 1927.

MUSTAFA CANPOLAT

el-CÂMI'U's-SAGİR

(الجامع الصغير)

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin
(ö. 189/805)

"zâhirü'r-rivâye" diye bilinen
ve Hanefî mezhebinin
ana kaynaklarını oluşturan
altı eserinden biri.

Hanefî fikhinin ilk yazılı kaynaklarından olup İmam Muhammed'in, hocası Ebû Hanîfe'den Ebû Yûsuf vasıtasıyla kendisine ulaşan görüşleri bir araya ge-

tirerek telif ettiği bir eserdir. Kaynaklarda Şeybânî'nin *el-Câmi' u's-şagîr*'i Ebû Yûsuf'un isteği üzerine kaleme aldığı belirtilmektedir. Tamamlanmasından sonra eserini Ebû Yûsuf'a okuyan İmam Muhammed onun iltifatına mazhar olmuştur. Bazı kaynaklarda *el-Câmi' u's-şagîr*'in İmam Muhammed'le Ebû Yûsuf'un müştereken kaleme aldıkları bir kitap olduğu ileri sürülmekteyse de gerek eserin Ebû Yûsuf'un isteği üzerine yazıldığı ve onun tarafından takdir edildiği rivayeti, gerekse her bölümün başında "Muhammed, Ya'kûb'dan (Ebû Yûsuf), o da Ebû Hanîfe'den rivayet etmektedir ki" ifadesi, *el-Câmi' u's-şagîr*'in tek başına Şeybânî tarafından telif edildiği görüşünü kuvvetlendirmektedir. Eseri İmam Muhammed'den İsâ b. Ebân ve İbn Semâa rivayet etmişlerdir.

Fürû'a ait olan *el-Câmi' u's-şagîr* 1532 fikhî meseleyi ele almakta ve bunlar hakkındaki hükümleri delillerini belirtmeksinde nakletmektedir. Şeybânî eserini, muhtemelen muhtasar oluşu sebebiyle bölüm ve alt bölümlere ayırmadan kaleme almışsa da daha sonra Ebû Tâhir ed-Debbâs kitabı bablar halinde tertip ve tasnif etmiştir. Hasan b. Ahmed ez-Za'ferânî tarafından ayrı bir tasnifinin daha yapıldığı bilinmektedir. Debbâs'ın tasnifinin baş tarafında İmam Muhammed'in eseri kırk kitap halinde kaleme aldığı belirtilmekte, ancak onun tasnifi otuz üç kitabı ihtiva etmektedir. Bu farklılığa, birbirine yakın konuları işleyen bazı kitapların Debbâs tarafından birleştirilmesi yol açmış olmalıdır.

Şeybânî'nin daha önce telif etmiş olduğu *el-Mebsûf*'un aksine, bu eserde Ebû Hanîfe ile Ebû Yûsuf ve kendisinin görüş birliği içinde oldukları meseleleri bir araya getirmek istediği ileri sürülmüşse de (Desûkî, s. 152) 170 kadar meselede ihtilâfların da zikredilmiş olması, bu hedefin her zaman göz önünde bulundurulmadığını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bazı bölümlerde İmam Züfer'in görüşlerinin de belirtilmesi bir tarafa bırakılacak olursa eserin esas olarak Ebû Hanîfe ile iki talebesinin fikhî görüşlerini ihtiva ettiği görülmektedir.

Ebû Yûsuf'un *el-Câmi' u's-şagîr*'i yanından hiç ayırmadığı belirtilmekte, özellikle ilk dönemlerde kadı ve müftü olmak isteyenlerin bu eseri ezberlemeleri gerektiği bilinmektedir. *el-Câmi' u's-şagîr* küçük hacmine rağmen Hanefî fi-

kîh literatürü içerisinde önemli bir yer tutmuş, üzerine çok sayıda şerh ve hâşiye yazılmıştır. Leknevî bunlardan otuz üç kadarını zikretmektedir (*en-Nâfi' u'l-kebir*, s. 46-60). Bu şerhlerden, özellikle günümüze ulaşmış bulunan Ebû'l-Usr el-Pezdevî, Şemsüleimme es-Serahsî, Muhammed b. Ahmed el-İsbicâbî, Ebû Tâhir ed-Debbâs, Sadrüşşehîd Ömer b. Abdülazîz, Ebû'l-Mefâhir Tâceddin el-Kerdî, Ebû'l-Leys es-Semerkindî, Ebû Nasr el-Attâbî, Kâdîhan, Cemâleddin el-Hasîrî, Zahirüddin Ahmed b. İsmâil et-Timurtaş (yazma nüshaları için bk. Brockelmann, *GAL*, I, 179; *Suppl.*, I, 290-291; Sezgin, I, 429-430) ve Abdülhay el-Leknevî'nin eserleri sayılabilir (şârihlerin geniş bir listesi için bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 562-564; Leknevî, s. 46-60). Öte yandan *el-Câmi' u's-şagîr* Necmeddin en-Nesefî, Mahmûd b. Ebû Bekir el-Ferâhî ve Şam müftüsü Mahmûd Hamza tarafından manzum hale getirilmiştir (yazma nüshaları için bk. Sezgin, I, 430; eseri nazma çevirenlerin geniş bir listesi için ayrıca bk. *Keşfü'z-zunûn*, I, 564).

el-Câmi' u's-şagîr Leknevî (1291, 1294, 1328), Bulak (1302, Ebû Yûsuf'un *Kitâbü'l-Harâc*'ının kenarında) ve Beyrut'ta (1406/1986) basılmıştır. Beyrut baskısında Abdülhay el-Leknevî'nin şerhi ve bu şerhin başında mukaddime mahiyetinde onun, Hanefî fakihlerinin tabakaları, önemli metin kitapları, *el-Câmi' u's-şagîr* ve şerhleri hakkında bilgi veren *en-Nâfi' u'l-kebir li-men yutâlî' u'l-Câmi' a's-şagîr* adlı risâlesi de yer almaktadır. *el-Câmi' u's-şagîr*'in bir bölümü I. Dimitroff tarafından Almanca'ya çevrilmiştir ("Asch-Schaibani und sein corpus juris al-ğâmi as-sagîr", *MSOS*, XI [1908], s. 60-206).

BİBLİYOGRAFYA :

Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, *el-Câmi' u's-şagîr*, Beyrut 1406/1986; *Keşfü'z-zunûn*, I, 561-564; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), I, 170; a.mlf., *Resâ' il*, Beyrut, ts. (Dâru l-hyâi't-türâsî'l-Arabî), I, 16, 18; Muhammed es-Senûsî, *er-Rihletü'l-Hicâziyye* (nşr. Ali eş-Şennüfî), Tunus 1396-98/1976-78, III, 226; Serkis, *Mu'cem*, II, 1163; Brockelmann, *GAL*, I, 179; *Suppl.*, I, 290-291; M. Ebû Zehre, *Ebû Hanîfe*, Kahire 1369/1947, s. 212-213; M. Zâhid Kevserî, *Bulâğu'l-emânî*, Humus 1969, s. 78-79; J. Schacht, *İslâm Hukukuna Giriş* (trc. Mehmet Dağ — Abdülkadir Şener), Ankara 1977, s. 239; Sezgin, *GAS*, I, 428-430; Leknevî, *en-Nâfi' u'l-kebir* (*el-Câmi' u's-şagîr* içinde), Beyrut 1406/1986, s. 32-33, 46-60, 67-69; Muhammed ed-Desûkî, *el-İmâm Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî ve eseruhû fi'l-fıkhî'l-İslâmî*, Devha 1407/1987, s. 151-154; Ahmet Özel, *Hanefî Fikh Âitleri*, Ankara 1990, s. 23.

YUNUS VEHBİ YAVUZ